

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény; szerkesztette *Kriza János*. Kriza János születésének századik évfordulója alkalmából másodszer kiadja a Kisfaludy-Társaság. I—II. rész. (Budapest, az Athenaeum-Részvénytársulat tulajdona, 1911. 8-r. XXXIX + 478, 468 l. 6 + 6 kor.)

A „vadrózsák“ újra nyíltak s mi térdig járhatunk bennük, mondaná lelkes és fáradhatatlan gondozójuk, Kriza János. Majd ötven esztendeje (1863—1913), hogy az első kiadás megjelent és egy emberöltő nem tudott megártani e vadon termett virágoknak; színük nem fakult meg, illatuk oly eleven, friss és érdekes, mintha a tegnapi napfény fakasztotta volna s a hajnali harmat üdésége lenne rajtuk.

Nemcsak az emberi élet halandó, többé-kevésbé az emberi alkotások is azok s csak a kiváltságosoknak jut az az érdem, hogy az emberöltők új életre keltik. Ha emberek ezek, akkor halhatatlanok, ha művek, akkor remekművek. A Vadrózsákban a magyar nemzet egy minden tekintetben érdekes, századokon át nevezetes történeti szerepet játszó töredékének, a székelységnek java szellemi kincse rejtőzik. Megbecsülhetetlen, mert az élet azóta sokat szétszórt, elpazarolt e drágaságokból, mint a hogy minden értékest szeret a köznapi színvonalra leszállítani; elosztja, de az így megkisebbedett részek kevésbé is becsülhetők s könnyebben veszendőbe mennek. Az irodalomtörténet gyűjtőhelye és mutatója egy irányban a nemzet szellemi erőinek; Kriza gyűjtésével a székely nép is bevonult ide, hogy ott időtlen időkig elfoglalja az őt megillető helyet. A Kisfaludy-Társaság nem végezhetett érdemesebb munkát, nem áldozhatott méltóbban Kriza emlékének, mint népköltési gyűjteménye kiadásával és újból hozzáférhetővé tételével.

Az új kiadás, mely a Magyar Népköltési Gyűjtemény XI. és XII. kötetenként jelent meg,¹ hűn követi az eredetit. Sebestyén Gyula, a

¹ Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy a III. és VII. kötet szintén székelyföldi gyűjtés, így tehát már 4 kötettel szerepelnek itt a székelyek.

kiadás felügyelője az „első kiadás teljes egészét érintetlen kánon-szövegnek“ tekintette. Nemcsak a berendezést tartotta meg, hanem a hangok jelölését is; az utóbbira ezt jegyzi meg: „Kegyeletes gonddal megőriztük a székely nyelv hangtani lejegyzését. Tudtuk, hogy az ilyen mértékű tájnyelviség már nagyon megnehezíti a népköltés egyszerű bájának érvényesülését. Ámde tisztában voltunk azzal is, hogy a székelység e tökéletes nyelvemlékeit ma már nemcsak a magyar nyelv-történet, hanem a magyar nemzet kialakulásának és elhelyezkedésének legrégebb történelme is nélkülözhetetlen kútfejének tekintí. A székelyek eredetének kérdésében ugyanis épen azoknak a finom tájnyelvi árnyalatoknak van döntő szerepük, amelyeket Kriza még a keveredési folyamat kezdődése előtt kitünően megfigyelt“. A Vadrózsák jelentőségét itt Sebestyén oly oldalról emeli ki, amelyre Kriza annak idején nem is gondolt. Egy nyelvközösség területén belül egyes kisebb területek fontosságát nyelvészeti szempontból már akkor észrevették, de az az aprólékosságig menő hangtani jelölés, mely a rai fonetika álláspontja, a nyelvi sajátságok pontos megőrzése nem volt divatos. Sokkal fontosabbnak tartották az irodalmi szempontot s hogy a műélvezetet ne nehezítsék meg vagy a laikusoknak épen lehetetlenné ne tegyék, többnyire az átíráshoz folyamodtak. Így jelent meg nagyobbrészt a Népköltési Gyűjtemény tíz eddigi kötete. Most a székelyek is a sorbontók közé állottak. A kényszerítő súlyt Sebestyén el kellett, hogy ismerje. Pedig Kriza gyűjteménye hangtani tekintetben nem oly hű, mint azt ma megkivánhatnók. De hol voltak akkor az eszközök, a szempontok, melyek most segítségünkre jönnek? Hol a minták, melyek irányítást adtak volna? Kriza jóformán csak a maga ízlésére támaszkodhatott és finom érzésével megsejtette, hogy a nyelvi sajátságok figyelmébe vétele lényeges, nem egyedül nyelvészeti szempontból, hanem szellemi, műveltségi és így általános történeti vonatkozásai miatt. Az idő igazolta e sejtést.

E külsőnek látszó, de lényegesen jellemző sajátság mellett a Vadrózsák második kiadása változatlan lenyomata az elsőnek. Kriza vastag kötetéből ugyan kettő lett, de a részek belül ugyanolyan rendben maradtak és ugyanazt a változatosságot kölcsönzik, mely egyetlen népköltési gyűjteményünkben sincs meg. Első rész a *balladák, dalok és rokonneműek*, melyek közt sorra vonul fel Udvarhelyszék, Háromszék, Erdővidék és Marosszék; ezek közt legértékesebbek és hatásukat tekintve is legfontosabbak a balladák, mint Kádár Kata, Kőmives Kelemenné, Budai Ilona, Bátori Bódizsár, Bodrogi Ferencné, Szomszéd

legény Gyurka és a névtelenek, melyek az ő későbbi és mások gyűjtésével mintegy negyvenre szaporodtak fel. Pedig akkor már veszendőbe jutott a székeleyknél a gazdag epikai ér s Kriza szinte az utolsó órában érkezett. Mennyire sajnálják, hogy a „magyar ballada-termő területnek“ nem akadt egy hasonló gyűjtője.

Nem kisebb a becse a *daloknak*. Ha arra gondolunk, hogy magyar operettünk is lehetne, hogy könnyelmű, léha dalok uralkodnak zongoraszobáinkban, el kell keserednünk azon az élehetlenségen, kevés önmegbecsülésen, hogy e dúsgyökerű fába nem tudnak életerős nemes hajtásokat oltani. Mennyi kincs rejtőzik így nemcsak Krizánál, hanem többi népdalgyűjteményeinkben is és várja az új életet.

E részbe vannak beosztva az ismeretlen szerzőktől és az ismert íróktól való népdalok, melyek közt több a Krizáé. Ma már szokatlan és meg nem engedett, de akkor fennakadás nélkül be lehetett venni; úgy látszik, nem volt ellene kifogása Gyulainak sem, aki élénk figyelemmel kísérte az első kiadást s tanácsaival segítette Krizát.

Az első kötetben foglalnak még helyet a *táncszók* és *találós mesék*, melyek Kriza óta állandó részei a népköltési gyűjteményeknek. A második kötetbe jutottak a *népsajátóságok*, *népmesék*, *tájszók* és *Kriza jegyzetei*; e második kiadáshoz még Sebestyén is csatolt jegyzeteket.

Új a második kötetben a függelék, mely Kriza önéletrajzát adja és a Gyulai Pállal váltott leveleit, melyek különösen a Vadrózsák napfényre kerüléséhez szolgáltatnak értékes adatokat. Talán sem az önéletrajznak, sem a leveleknek fontosságát nem kell külön kiemelnünk, csak óhajtanók, hogy minél több ily adat állana rendelkezésünkre.¹

Nem célunk most sem esztetikai, sem irodalmi hatás szempontjából vizsgálni e gyűjteményt, csupán a szerkesztőjéről akarunk még néhány szót szólani. E gyűjtemény Kriza nélkül aligha jött volna létre és semmi esetre sem úgy, mint az ő mintagyűjteménye, melyhez a kritika ma sem mer hozzányúlni. Nagy szerénysége mellett igazán „önérzettel“ hivatkozhatik arra, hogy létrejöttébe mennyire belejátszik a maga személye; a gyűjtők nem is sejtették, milyen értéket képviselnek a népszellem termékei, neki kellett felvilágosítania és folytonos buzdításaival serkentenie, hogy összeszedjék, ami még megmenthető. Mily szeretettel kellett ápolnia a kiadás eszméjét, hogy húsz évi sikertelen kísérlet nem vette el minden kedvét tőle, mily páratlan a gond

¹ A levelek helyenként stiláris és helyesírási javításokra szorultak volna, de a kiadó változatlanul hagyta.

és figyelem, mely a legaprólékosabb részletekig kiterjed s életviszonyai sok bajában nem apad! A megoldott feladat teljes elismeréssel kellett, hogy jutalmazza. Az irodalom elsőrangú művelői nem is késtek vele. De mit látunk ugyanakkor egyháza részéről? Elégedetlenséget keltett, mely tudomására jutott; ő, aki egész életét egyháza érdekében használta, elkeseredett, fájdalom szállotta meg, az irodalom kritikusaéhoz s általa a közvéleményhez fordult, hogy igazolják hívei előtt: „egy liturgia s énekes könyv szerkesztését most sújtják nyakamba, mintegy büntetésül, hogy miért bajlódom afféle »anekdotákkal« az egyház dolgai helyett, holott bíz én anekdotát most épen nem hozok s egy angol püspök, *Percy* is bajlódott ilyenszerűvel — s hány egyház embere foglalkozik még különféle irodalmi ügyekkel. Igazolásomúl az én híveim előtt nem ártana ezt is megemlíteni: annyival inkább, mert nálunk épen kegyetlenség ezért tenni szemrehányást, midőn az ember sajátlag rá is van szorúlva a »tisztesleges vagy türhető élnetés kedvéért is.«¹

Kriza irodalmi működése két szempontból ítélhető meg. Egyik a saját költészete, a másikkhoz a Vadrózsák az alap. Érdekes mind a kettő, szorosán összefonódnak egymással, de akár történeti és esztetikai vagy harmadikúl ethnologiai szempontból értékesebb az utóbbi. Azonban ez Kriza érdemeiből nem von le semmit. Vajjon az angol Percy-t mi tette az egész Európában híressé és felfogjuk-e teljes súlyát Gyulai azon kijelentésének, hogy Krizát a székely ballada Percyjének nevezi? Mily hálás feladat volna életét és működését mélyrehatóan fejtegetni, beállítani Erdély ama forrongó korszakába, mely rövid idő alatt egy Jósikát és Keményt, egy Gyulait és Salamon Ferencet adott az országnak, beállítva az un.tárius egyház ama sajátos viszonyaiba, melyek teljes embert és annak egész munkaerejét kívánták. Talán nem kapnánk egy új Krizát, de értékeléséhez megszilárdítanók az alapot, a történeti fejlődésben pontosabban kimutathatók a helyét s hozzá járúlnánk a róla való irodalmi tudás felfrissítéséhez.

Örömmel vártuk, üdvözöljük és forgatjuk a Vadrózsák újabb kiadását, elismerésünkkel adózunk Sebestyén Gyulának, néphagyományaink és viszonyaink legalaposabb ismerőjének, hogy a kiadást az eredeti szellemében oly gondosan végezte s végül becses jegyzeteivel megpótolta. A Vadrózsák megérdemli, hogy nagyobb érdeklődésre számítsion s az olvasó közönség figyelme széles rétegekben forduljon feléje

Borbély Ferenc.

¹ II. köt 407. I. Gyulai Pálhoz.

Székelyföldön. Versek. III. kt. Írta Tarcsafalvi Albert. Kiadja az Erdélyi Irodalmi Társaság. Ára 3 kor.

Erdővidék maholnap a Székelyföld Provencalja lesz. Csak a napokban ünnepeltük a Vadrózsák költőjét s Erdővidékről az idén már a harmadik kosár virágot hozza Tarcsafalvi Albert. Egyszerű, mesterkéletlen virágok ezek is. Ami szép van rajtuk, azt mind nem igen árulják az irodalmi boltokban. Tudj' Isten, ezek a naiv székely költők sehogy sem tudnak egy kis modernségre szert tenni: nem fér a fejükbe, hogy a nap ezentúl Párisban kel föl s nem akarják elhittetni velünk, hogy ez a vénhedő, rozoga világ, melynek ők a kovászai, körülöttük forog. Tarcsafalvi pl. így énekel:

Korántse mondom, hogy kiváltképp
Isten búzája voltam én
S hahogy amit valóra válték,
Éltem vele elperzselém.

Aki ilyen szerény tud lenni lírai költő létére, attól ne várjunk semmi hajmeresztő mutatóványt. Azt mondja el csak, amivel tele van a szíve s olyan mesterkéletlenül, mintha nem is verset írna, hanem csak a székely atyafiaknak beszélgetne. Színesen és talpraesetten, ahogy székelyhez illik, de egy kissé bőbeszédűen. A versek ezért külön-külön többet érnek, mint az egész gyűjtemény, ami nem éppen baj, legalább máskorra is hagy az ember belőlük. De az már egy kicsit baj, ha ilyen kielégüléssel a vers közepe tája felé kezd imitt-amott érezgetni az olvasó. Egy kissé keményszívűbb válogatással ennek is elejét lehetett volna venni s a költő, akinek értékes egyéniségében az a legértékesebb vonás, hogy folytonosan izmosul és erősödik, nem veszi tőlünk rossz néven, hogy ezt megmertük mondani. A könyv az Erdélyi Irodalmi Társaság szárnyai alatt jelent meg. Talán mondanunk sem kell, hogy magát s maga elé tűzött lobogóját becsülte meg vele az érdemes Társaság.

P. M.

Az erdélyi szászok falusi iskolája 1600-ig. Írta: *Brandsch* Henrik. Kolozsvár, 1912. 72. l.

„Ha Magyarországon az első városi iskolák nem is voltak a mieink, úgy mégis az első falusi iskolák a mieink voltak. Sőt állítom, hogy az egész világon nálunk voltak az első általános népiskolák.“ (26. l.) Ennek az állításnak igazolása volna jelen értekezés. Csak

volna, mondom, mert ahol okíratos bizonyítékok iránt keresünk, ezt az utalást kapjuk: „Utalok erre vonatkozólag az Archiv für siebenb. Landeskunde-ban legközelebb megjelenő munkámra“. (4, 24, 37, 42, 46, 53, 55, 59, 60, 61, 62, 66, 68. l.) A dolgozat eszerint az Archivban közlendő értekezés kivonata. Épen ezért megbírálása is nehéz, mert merőben új állításoknál nélkülözzük a megokolást. Brandsch kétségbe vonja, hogy az erdélyi szászoknak lett volna kolostori iskolája (15. l.); hogy az első iskolák egyházi iskolák voltak (10. l.), noha az első kifogásához maga is csatol saját magával ellenkező bizonyítékot (pl. 52. l.), ez utóbbira meg a 47. lapon ezt írja: „A tanítókat, mint personae ecclesiasticae . . .“ Többi ellenmondásairól hallgatunk.

Nagy hiánya e dolgozatnak az is, hogy a magyar-iskola fejlődéséről nem látszik tudomást venni s a szászok dicsőségét a korabeli magyarság rovására emeli ki. Így pl. ott, ahol Meltzl-nek ugyancsak erős kritikával használható „Statistik“-ja után konstatálja, hogy 227 szász faluban volt iskola (23. l.) s még inkább a 24. lapon: „1540-ig ismerünk legalább 123 és 1600-ig 135 különböző szász helyiségben iskolát“ (a megokolás itt is ez: „Utalok a függelékemre“). Az igazság kedvéért való lett volna, itt néhány szóval emlékezni a magyar reformáció iskolájáról.

Tárgyi kifogásaimat nem folytatom, míg az Archiv-ba jelzett forrásanyag meg nem jelenik. Akkorra hagyom azt a megjegyzésemet is, hogy Brandsch a magyar nyelvű pedagógiatörténeti irodalomról feltűnő mód hallgat. Azt azonban már itt megjegyzem, hogy a valóságnak teljes elferdítésével írja: „Az előbbi fejezetekben igyekeztünk a szász falusi iskolaügyről magunknak tiszta képet szerezni. Ezen kép azonban nem volna teljes, ha nem követnők azon szálakat, melyek a szomszéd nemzetekhez vezetnek“. (65. l.) S mik ezek a szálak? „Nem azért hívtak bennünket — t. i. az erdélyi szászokat — ide, hogy itt kincseket gyűjtsünk, hanem azért, hogy a nyugat kincseit itt Keleten szétosszuk“. (U. o.) „Ezt bebizonyítani legyen ezen fejezet célja“ — írja s a fejezetnek ilyen kérkedő címet ad: „A szász falusi iskola mint más nemzetek tanítója“. (65. l.) Ehhez a határt nem ismerő önfegyelmetlenséghez még csak egy példát említek: „Így a — szász — falusi tanító az ország első »tagosítási mérnöke« és első »kir. közjegyzője« is“. (58. l.)

A dolgozat hemzseg a germanizmusoktól.

—/—

Új szenzációk a Jézus-irodalomban. Zülicher Adolf, marburgi theol. professzor „Die Christliche Welt“ idei 2. számában „*Új szenzációk a Jézus-irodalomban*“ címmel cikket ír két könyvről. Egyik: *Vor 1900 Jahren. Rückblicke auf Begebenheiten in Palästina vor 1900 Jahren. Von Ferdinand Schmidt.* A másik: *Ein Jugendfreund Jesu. Brief des ägyptischen Arztes Benan aus der Zeit Domitians. Nach dem griechischen Urtext und der späteren koptischen Überarbeitung herausgegeben von Ernst Edler von der Planitz.*

E cikkben olvassuk a következőket:

Az első könyvben egy jeruzsálemi essenus levele foglaltatik, amelyet egy alexandriai essenushoz írt Jézus halála után hét évvel. E levél szerint Jézus tagja volt az essenusok rendjének, melynek tanáiban nevelkedett. Máriának, József jegyesének a fia, de egy essenustól, kit a házasságtól törvény tiltott el. Mária élénk kedélyű nő, szereti a szokatlant; abban leli kedvét, amit nem tud felfogni, az essenust isteni „követnek“ tartotta. A rend rábírta Józsefet, hogy nejét hűtlensége dacára sem hagyta el. — Jézus a kereszten elájult, de 30 óra mulva magához tért. Ekkor egy őrtálló essenus sietett segítségére. Azután még 24 essenus jött, kik egy közellakó essenus házába vitték. Azután a terapeutákhoz megy s nemsokára meghal. „Ez okmány hitelességéről“ — mondja Zülicher — senki sem fog várni tőlem egyetlen szót is. Igen nagy fokú naivság nyilvánul ez állítólagos történet minden mondatában. A könyv írója meggyőződéses okkultista. Egyetlen rokonszenves vonás könyvében az a becsületes törekvés, mellyel Jézus életét az okkultista álláspontjáról megérteni s ez új „tudomány“ céljaira kihasználni igyekeznek. Rettenetes azonban az a vakmerősége, hogy segítségére akar sietni „a jobb gondolkodóknak, szabadelvűeknek és kétkedőknek“ Jézus élete megértésében. „Szégyene lesz korunknak“, ha ez a könyv hatást tehet s kárt okozhat, szégyene a magvetőknek, kik ilyen gyom számára a talajt termővé tették.

A második könyv egy levelet tartalmaz, melyet Benan egyiptomi orvos, Jézus ifjúkori barátja írt 80 körül Kr. u. a rhodusi Stratonhoz, hogy őt Jézus történetével, különösen fiatalágával megismertesse. Jézust a szülői, akik életét féltették, egy egyiptomi papnak adták át nevelésbe. Mikor tizenkét éves korában hazamegy Nazaretbe, hogy anyját megismerje, már csodás bölcsességű. De magasabbra vágyik s a leontopolisi Onias templomába megy. Itt köt barátságot Benannal s egy egyiptomi leány szerelmes lesz belé. Végül hazájában a nép tanítójaként lép fel. Benan szemtanu a Jézus halálánál: elsőnek látja a fel-

támadottat. A föld heves megrázkódása közben jő ki a sirból Jézus s első szava: Béke legyen veled!

Jülicher nézete e levélről az, hogy itt a Krisztus mithosról vitatkozó közönségnek durva becsapásáról van szó s ha a szerző maga is nem valami rettenetes csalás áldozata, vállalkozása izléstelen, minden jó ember megvetésére méltó frivolság.

Egyháztársadalom. A küüllői unitárius egyházkör lelkészei kiadásában e címmel az újévtől egy havonként megjelenő lap indul meg. Szerkesztői Gvidó Béla esperes, Nagy Béla és Ütő Lajos lelkészek. Előfizetési ára egy évre 4 K, félévre 2 K. Kétségtelen, hogy azon a téren, melyet a lap címében jelez, igen nagy és széles munkamező kínálkozik. Ha munkások is akadnak, érdemes munkát végezhet a lap a megmunkálásra kijelölt területen.

„Dávid Ferenc füzetek“. III. Szerkesztik: Demeter Dénes, Péter Sándor, Ürmösi József lelkészek. Kiadják a székelyudvarhelyköri unitárius egyházközségek és lelkészek. Kapható a homoródszentpáli unitárius lelkészi hivatalnál.

Az egyházi életnek szinte parlagon hagyott területén kezdettek munkálkodni az udvarhelyköri lelkészek a fenti füzetek kiadásával. A nép szívéhez férközni, a néppel az olvasást megkedveltetni s a haszontalan és erkölcsrontó olvasmányok helyett nemes irányú és célzatú dolgokat juttatni a nép kezébe: eléggé nem méltányolható törekvés. Ilyen célt szolgálnak a D. F. füzetek, melyeknek III-ik száma könnyed és élvezetes, de gondolatunk szerint túlzott erkölcsi célzatú olvasmányokat ad népünk kezébe. Vajha a szerénynek látszó kezdet, áldásos folyammá nőhetné ki magát.

Irodalomtörténet. Pintér Jenő szerkesztésében most jelent meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratának, az *Irodalomtörténetnek* legelső száma. Terjedelme 96 oldal. Tartalma: Lampért Géza: Bessenyei és társasága a gárdában. Horváth János: Komjáthy Jenő. Prónai Antal: A Zrinyiász főgondolata. Kéki Lajos: Arany János Utolsó Magyarja. Vértesy Jenő: Gyulai Pál írói tervei. György Lajos: Verseghy Ferenc Természetes Emberének forrása. Tolnai Vilmos:

Arany-magyarázatok. Galamb Sándor: Két kuruc dal. Wéber Arthur: A Halotti Beszéd egy angol munkában. Az irodalom rovatban: Legifj. Szász Károly, Riedl Frigyes, Gagyhy Dénes, Király György, Marczinkó Ferenc, Szőts Gyula, Endrei Ákos, Ágner Lajos, Vonház István, Benedek Marcell, Lengyel Miklós, Lehel István, Borbély István, Bittenbinder Miklós, Perepatits István, Pintér Jenő, Baros Gyula, Balassa József és Verő Leó bírálatai. A folyóiratok Szemléjében a Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Nyugat, Uránia irodalomtörténeti cikkeinek ismertetése. A Figyelőben a M. I. T. Társaság megalapításának története s az eddigi ülések jegyzőkönyve. A folyóirat a társaság tagjainak 10 korona évi díj fejében jár. Nem tagok 15 korona előfizetési árért rendelhetik meg. Egyes szám ára 1 korona 50 fillér. Megrendelhető a szerkesztő címén: I. ker. Várfok-utca 8.